

## PANDEMI YÖNETİMİ

Aziz ÖĞÜTLÜ<sup>1</sup>  
Selin TUNALI ÇOKLUK<sup>2</sup>

### GİRİŞ

Salgın (Epidemi) belirli bir toplumda belirli bir zaman diliminde, bir enfeksiyon hastalığına yakalanan bireylerin sayısındaki beklenenden fazla artış durumudur. Pandemi ise, bir hastalığın uluslararası sınırları aşmış, dünyanın büyük kısmını etkileyerek geniş bir alanda görülmesidir[1, 2]. Eğer bir salgın hastalık yeni ve farklı bir virüsle oluşuyor, insandan insana ve çok kolay bulaşabiliyorsa global bir tehdit olarak Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) gündemine gelmektedir. Bir salgının pandemi kararını DSÖ vermektedir[3]. Çin’de zatlürre olarak belirtilen ilk vakalar, 31 Aralık 2019 tarihinde DSÖ’ye bildirilmiştir. 5 Ocak 2020 tarihinde DSÖ yeni görülen bu hastalığı salgın olarak nitelendirmiştir. 11 Mart 2020 tarihinde; DSÖ bu yeni gelişen virüsün bir pandemiye neden olduğunu açıklamıştır. Türkiye’de de aynı tarihte ilk yeni tip koronavirus hastalığı (COVID-19) vakası görülmüştür. Dünyada yüzyıllardır çeşitli salgın-

lar yaşanmış ve salgın yönetimine dair önemli deneyimler edinilmiştir. Şekil 1’de, 2003-2018 yılları arasındaki 15 yılda gerçekleşmiş önemli salgınlar görülmektedir. Bu salgınlar yıllar içerisinde giderek artmakta ve bütün dünyayı tehdit eden pandemilere dönüşmektedir[4].

Tüm bu yaşanan epidemi ve pandemilerde, ülkelerin salgını yönetirken yaşadıkları deneyimleri paylaşmaları; gelecekteki hatalardan ders alınması ve sürecin doğru yönetilmesi için önemlidir. Pandemi yönetiminde süreç çok boyutlu ele alınmalıdır.

Hastalığın tanı, tedavi, saha ve klinik boyutlarının yanında, paydaşlarla iletişim, psikosoyal hizmetler, medya, sağlık çalışanı sağlığı, dezavantajlı gruplar da incelenmelidir. Salgın yönetiminde salgına karşı hazırlıklı olmak, erken uyarı sistemleri ile salgını erken fark etmek ve hızlı yanıt verebilmek yani doğrulama, inceleme ve kontrol çalışmaları yapmak, ardından salgının değerlendirilmesi yer almaktadır[6].

<sup>1</sup> Doç. Dr., Sakarya İl Sağlık Müdürlüğü, drogutlu@hotmail.com

<sup>2</sup> Uzm. Dr., Sakarya İl Sağlık Müdürlüğü, drselintunali@gmail.com

rek ülkemizde, gerekse dünyada infodemi sosyal medya aracılığıyla giderek yayılmaya başlamış, gerçek ve gerçek dışı bilgiler iç içe geçmiştir[52]. Medya, COVID-19 pandemisinde sürekli güncel haber ve tartışma programları düzenleyerek, uzman görüşleri aktararak ve uluslararası bağlantılar sağlayarak gelişmeleri aktarmaktadır[54]. Ayrıca sağlık bakanlığı ve bağlı kurumlar tarafından yapılan açıklamalara da yer vermektedir.

Sonuç olarak, dünyada olduğu gibi ülkemizde de COVID-19 pandemisinde medyanın uygun şekilde kullanılarak doğru bilginin kişilere ulaştırılması ve doğru risk iletişiminin sağlanması son derece önemlidir. Medya araçlarının sorumlu bir şekilde kullanılması, COVID-19 pandemisi ile ilgili yeni bilimsel bulguların hızla yayılmasına, tanı, tedavi ve takip yaklaşımlarının paylaşılmasına ve küresel düzeyde salgınla mücadelenin karşılaştırılmasına yardımcı olabilir[55].

## Sonuç

Ülkemizde pandeminin başından beri döneme özgü pek çok karar alınmış ve uygulamaya gerçekleştirilmiştir. Sosyal kısıtlamalar, kamu hizmetlerinde yavaşlama, sokağa çıkma yasakları getirilmiştir. Salgın yönetimi halkın bireysel sorumluluğuna bırakılmayacak kadar önemlidir. Toplum sağlığının korunması için yöneticiler gerekli istek, kararlılık ve yeterlilikte olmalıdır. Tüm paydaşların yönetime dâhil edilmesi, sürecin ekip olarak yönetilmesi önemlidir. Tarihsel süreçte yaşanan salgınlardan dersler çıkarılmalı ve gelecekte yaşanabilecek salgınlar için hazırlıklı olunmalıdır. Pandemi planları her zaman hazır olmalı, tatbikatlar yapılmalı ve kurumlar arası işbirliği en üst düzeyde tutulmalıdır. Salgınlar bitmeyecek ve bu nedenle başta kişisel koruyucu ekipmanlar olmak üzere sağlık malzemelerinin il ve ülke düzeyinde üretilmesi gerekmektedir.

## Akılda kalması gerekenler

- Pandemi yönetiminde süreç hastalığın tanı, tedavi, saha ve klinik boyutlarının yanında,

paydaşlarla iletişim, psikosozal hizmetler, medya, sağlık çalışanı sağlığı, dezavantajlı grupları da içerecek şekilde çok boyutlu ele alınmalıdır.

- Pandemi planlarının hazır ve güncel olması salgına erken ve hızlı yanıtta önem arz etmektedir.
- Pandemi ile mücadelede halka yönelik alınan önlemlere ek olarak, sağlık sektörü çalışanlarının korunması sürdürülebilir sağlık hizmet sunumu için de gereklidir.
- Sağlık hizmetleri sunucuları, COVID-19 tanı ve tedavi hizmetleri devam ederken aynı zamanda temel sağlık hizmeti sunumunu da sürdürmeye devam etmelidir.
- Sağlık alt yapısı nüfus artışı da dikkate alınarak hazır halde bulundurulmalıdır.

## KAYNAKÇA

1. Sağlık Bakanlığı (SB). Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı 2019. Ankara;2019. Erişim tarihi: 20.01.2021. Erişim adresi: [https://grip.gov.tr/depo/saglik-calisanlari/ulusal\\_pandemi\\_plani.pdf](https://grip.gov.tr/depo/saglik-calisanlari/ulusal_pandemi_plani.pdf).
2. Tulchinsky T, Varavikova E. (2018) Yeni Halk sağlığı . 3. Baskıdan çeviri, (Songül Acar Vaizoglu, Çeviri Ed.) Ankara:Palme yayınevi. Ankara.
3. Aslan R. Tarihten günümüze epidemiler, pandemiler ve Covid-19. Ayrıntı Dergisi. 2020;8(85).
4. Budak F, Korkmaz Ş. COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi. 2020;(1):62-79.
5. World Health Organization (WHO). Managing epidemics: Key facts about major deadly diseases. Luxembourg; 2018. Erişim tarihi: 20.01.2021. Erişim adresi: <https://www.who.int/emergencies/diseases/managing-epidemics/en/>
6. Varol G, Tokuç Varol B. Halk Sağlığı Boyutuyla Türkiye'de Covid-19 Pandemisinin Değerlendirmesi. Namık Kemal Tıp Dergisi. 8(3):364-79.
7. Resmi gazete. 2006/23 sayılı Başbakanlık Genelgesi, Resmi Gazete, tarih 23.08.2006, sayı 26268. Erişim tarihi: 20.01.2021. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/08/20060823-4.htm>.
8. Telatar TG, Üner S. Covid-19 Pandemisi Mücadelenin Pandemi İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı Açısından Değerlendirilmesi. 2020.
9. Resmi gazete. 2019/5 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi, Resmi Gazete, tarih 13.04.2019,

- sayı 30744. Erişim tarihi: 20.01.2021. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/04/20190413-7.pdf>
10. Resmi Gazete. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu. 1930. Erişim tarihi: 16.01.2021. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?Mevzuat-No=1593&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=3>.
  11. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. Bulaşıcı Hastalıklar Dairesi Başkanlığı, 07.09.2020 Tarih, 13588366-149 Sayı ve İl Operasyon Merkezleri Konulu Yazısı
  12. WONCA International Classification Committee. Wonca International Dictionary for General. Family Practice Niels Bentzen. 2003:110-5.
  13. Samancı VM. Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri ve Pandemi Süreci. Konuralp Tıp Dergisi. 12(S1):390-2.
  14. Özer ZY, Özcan S. Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinde COVID-19 Enfeksiyonu: Korunma ve Kontrol Önerileri. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi. 2020;29(Özel Sayı):67-72.
  15. Yücesan B, Özkan Ö. COVID 19 Pandemi Sürecinin Sağlık Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi. Avasya Sağlık Bilimleri Dergisi. 2020;3:134-9.
  16. Her M. Repurposing and reshaping of hospitals during the COVID-19 outbreak in South Korea. One Health. 2020;10:100137.
  17. Çalışkan Pala S, Metintaş S. COVID-19 Pandemisinde Sağlık Çalışanları. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi. 2020;5:175-87.
  18. Chirico F, Nucera G, Magnavita N. COVID-19: protecting healthcare workers is a priority. Infection Control & Hospital Epidemiology. 2020;41(9):1117-.
  19. Kalra A, Michos ED, Chinnaiyan KM. COVID-19 and the healthcare workers. European heart journal. 2020.
  20. World Health Organization (WHO). Keep health workers safe to keep patients safe: WHO. Geneva; 2020. Erişim tarihi: 20.01.2021. Erişim adresi: <https://www.who.int/news/item/17-09-2020-keep-health-workers-safe-to-keep-patients-safe-who>.
  21. Karlsson U, Fraenkel C-J. Covid-19: risks to healthcare workers and their families. British Medical Journal Publishing Group; 2020.
  22. World Health Organization (WHO). Population Ageing-A Public Health Challenge. 1998. Rapor No: 135.
  23. Peeri NC, Shrestha N, Rahman MS, Zaki R, Tan Z, Bibi S, et al. The SARS, MERS and novel coronavirus (COVID-19) epidemics, the newest and biggest global health threats: what lessons have we learned? International journal of epidemiology. 2020;49(3):717-26.
  24. Onder G, Rezza G, Brusaferro S. Case-fatality rate and characteristics of patients dying in relation to COVID-19 in Italy. Jama. 2020;323(18):1775-6.
  25. Samancı Tekin Ç, Kara F. Dünyada ve Türkiye’de yaşlılık. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD). 2018;3(1):219-29.
  26. Sinclair A, Abdelhafiz A. Age, frailty and diabetes–triple jeopardy for vulnerability to COVID-19 infection. EClinicalMedicine. 2020;22.
  27. World Health Organization (WHO). Statement–Older people are at highest risk from COVID-19, but all must act to prevent community spread. Copenhagen; 2020. Erişim tarihi: 15.01.2021. Erişim adresi: <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/statements/statement-older-people-are-at-highest-risk-from-covid-19,-but-all-must-act-to-prevent-community-spread>
  28. HelpAge International. Studies confirm risks to older people from coronavirus. 2020. Erişim tarihi: 15.01.2021. Erişim adresi: <https://www.helpage.org/newsroom/latest-news/studies-confirm-risks-to-older-people-from-coronavirus/>.
  29. İçişleri Bakanlığı. 65 Yaş ve Üstü ile Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı Genelgesi 2020. Erişim tarihi: 20.01.2021. Erişim adresi: <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsizligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi>.
  30. UNHCR. The UN Refugee Agency. 2021. Erişim tarihi: 15.01.2021. Erişim adresi: <https://data.humdata.org/organization/unhcr>.
  31. Resmi Gazete. Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliği. 2013. Erişim tarihi: 15.01.2021. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17229&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5>.
  32. Akin L, Aslan D, Bahar Özvarış Ş, Güçüz Doğan B, Güler S, Kalaycı D, et al. Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) Öne Çıkan Konular. 2020.
  33. Sağlık Bakanlığı (SB). COVID-19. Erişim tarihi: 20.01.2021. Erişim adresi: <https://hsgm.saglik.gov.tr/ar?id1966>.
  34. King T, Hewitt B, Crammond B, Sutherland G, Maheen H, Kavanagh A. Reordering gender systems: can COVID-19 lead to improved gender equality and health? The Lancet. 2020;396(10244):80-1.
  35. Marchand A, Bilodeau J, Demers A, Beaugregard N, Durand P, Haines III VY. Gendered depression: Vulnerability or exposure to work and family stressors? Social science & medicine. 2016;166:160-8.
  36. Lee P-I, Hu Y-L, Chen P-Y, Huang Y-C, Hsueh P-R. Are children less susceptible to COVID-19? Journal of microbiology, immunology and infection. 2020;53(3):371-2.
  37. UNESCO. Education: From disruption to recovery. Paris;2020. Erişim tarihi: 16.01.2021. Erişim adresi: <https://en.unesco.org/covid19/education-response>.

38. Wang G, Zhang Y, Zhao J, Zhang J, Jiang F. Mitigate the effects of home confinement on children during the COVID-19 outbreak. *The Lancet*. 2020;395(10228):945-7.
39. UNICEF. UNICEF: Tüm dünyayı etkileyen COVID-19 salgını nedeniyle çocuklar çevrimiçi ortamda daha fazla riskle karşı karşıya. Türkiye; 2020. Erişim tarihi: 16.01.2021. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCtenleri/unicef-t%C3%BCm-d%C3%BCnyay%C4%B1-etkileyen-covid-19-salg%C4%B1n%C4%B1-nedeniyle-%C3%A7ocuklar-%C3%A7evrimi%C3%A7i-ortamda>.
40. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Bakanlığımızdan, Huzurevi ve Engelli Bakım Merkezi ile Çocuk Evleri Sitesinde "COVID-19 Tedbirleri" Hatırlatması. Ankara;2020. Erişim tarihi: 16.01.2021. Erişim adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/haberler/bakanligimizdan-huzurevi-ve-engelli-bakim-merkezi-ile-cocuk-evleri-sitesinde-covid-19-tedbirleri-hatirlatmasi/>.
41. United Nations (UN). A Disability-Inclusive Response to COVID-19. 2020. Erişim tarihi: 17.01.2021. Erişim adresi: <https://www.un.org/en/coronavirus/disability-inclusion>
42. United Nations (UN). COVID-19 Outbreak and Persons with Disabilities. Erişim tarihi: 17.01.2021. Erişim adresi: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/covid-19.html>
43. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). People with Disabilities. 2021. Erişim tarihi: 17.01.2021. Erişim adresi: <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/need-extra-precautions/people-with-disabilities.html>
44. World Health Organization (WHO). Disability considerations during the COVID-19 outbreak 2020. Erişim tarihi: 17.01.2021. Erişim adresi: [https://www.who.int/docs/default-source/documents/disability/eng-covid-19-disability-briefing-who.pdf?sfvrsn=963e22fe\\_1](https://www.who.int/docs/default-source/documents/disability/eng-covid-19-disability-briefing-who.pdf?sfvrsn=963e22fe_1).
45. Wang X, Fang X, Cai Z, Wu X, Gao X, Min J, et al. Comorbid chronic diseases and acute organ injuries are strongly correlated with disease severity and mortality among COVID-19 patients: a systemic review and meta-analysis. *Research*. 2020;2020.
46. Sağlık Bakanlığı. Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. 05.06.2020 Tarih, 14500235-403.99 Sayı ve COVID-19 Hastalığı İçin Risk Grubunda Olan Kronik Hastalıklar Konulu Yazısı
47. Akdeniz G, Kavakci M, Gozugok M, Yalcinkaya S, Kucukay A, Sahutogullari B. A survey of attitudes, anxiety Status, and protective behaviors of the university students during the COVID-19 outbreak in Turkey. *Frontiers in Psychiatry*. 2020;11.
48. Enli Tuncay F, Koyuncu E, Özel Ş. Pandemilerde Sağlık Çalışanlarının Psikososyal Sağlığını Etkileyen Koruyucu ve Risk Faktörlerine İlişkin Bir Derleme. *ANKARA MEDICAL JOURNAL*. 2020;20(2):488-504.
49. Yıldız D, Çıkrıkçılı D, Yüksel D. Karantinanın ruhsal etkileri ve koruyucu önlemler. *Türkiye Psikiyatri Derneği*: <https://www.psikiyatri.org.tr/TPDDData/Uploads/files/KarantinaCOVID.pdf> adresinden alındı. 2020.
50. Ahmed O, Ahmed MZ, Alim SMAHM, Khan MAU, Jobe MC. COVID-19 outbreak in Bangladesh and associated psychological problems: An online survey. *Death Studies*. 2020:1-10.
51. Erden Aki Ö. COVID-19 salgını sırasında 65 yaşın üstündekiler ruhsal açıdan iyi kalmak için neler yapılabilir? *Türkiye Psikiyatri Derneği*. 2020.
52. Kırık AM, Altıntaş Var SS, Özkoçak V, Darıcı S. Pandemi Dönemlerinde İletişim Ve Algı Yönetimi: Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) Örneği.
53. World Health Organization (WHO). WHO launches landmark alliance in Africa to fight COVID-19 misinformation. 2020. Erişim tarihi: 20.01.2021. Erişim adresi: <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/who-launches-landmark-alliance-in-africa-to-fight-covid-19-misinformation>
54. World Health Organization (WHO). Managing the COVID-19 infodemic: Promoting healthy behaviours and mitigating the harm from misinformation and disinformation. 2020. Erişim tarihi: 20.01.2021. Erişim adresi: <https://www.who.int/news/item/23-09-2020-managing-the-covid-19-infodemic-promoting-healthy-behaviours-and-mitigating-the-harm-from-misinformation-and-disinformation>.
55. González-Padilla DA, Tortolero-Blanco L. Social media influence in the COVID-19 pandemic. *International braz j urol*. 2020;46:120-4.